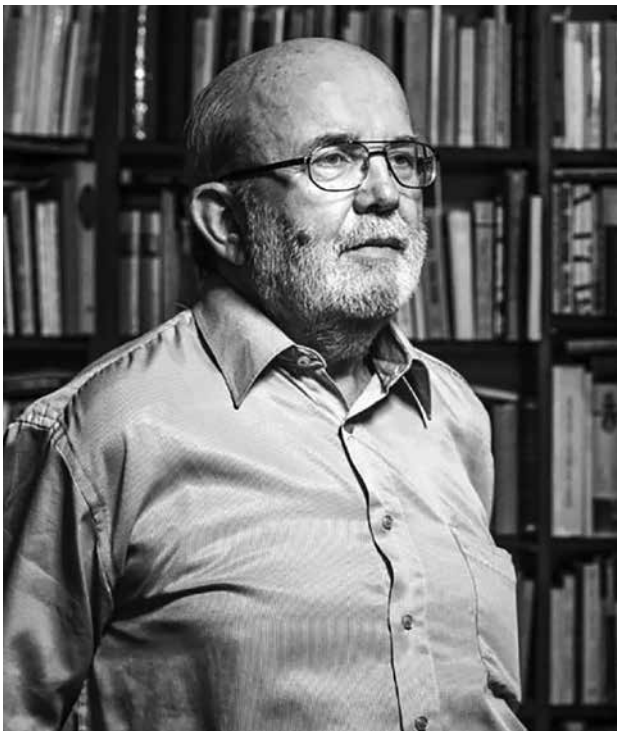

Filep Tamás Gusztáv Tóth Lászlóról

Ha laudálás ürügyén elkezdénem felsorolni Tóth László műveinek bibliográfiai adatait, akkor nyilván jóval már az előtt lejárna a számomra megszabott idő, hogy akár csak a legfontosabb munkái címét kimondanám. Logikusabb meg- oldás, ha méltatását azzal kezdem: az az ember ő, aki kíváncsisággal, érdeklődéssel elegy kötelességtudatból szinte mindig tudatosan olyasmit csinál, ami a közvetlen közegében még nem volt. Ezért aztán – szerzőként, összeállítóként, szerkesztőként, műfordítóként – sok olyan könyv kapcsolódik a nevéhez, amely a maga nemében „első”. Az életműnek látszólag a perifériáiról, illetve korai szakaszából hozván erre példát: az 1980-as évek elején neki köszönhető az első interjúkötet szlovákiai magyar írókkal – a Vita és valamást egyébként az 1945 utáni csehszlovákiai magyar irodalom „keretes regényének” nevezte –, az évtized végén pedig az első szlovák és szlovákiai magyar írókkal közösen készült interjúsorozat (Hatszempközt, avagy Korbúcsúztató anno 1989 főcímmel – mely cím a beszélgetések időpontjára is utal).

Tóth László író-költő

Tőle származik a csehszlovákiai magyar irodalom 1945 utáni első meseregénykéje – Ákombákom, 1980 –, és ő szerkesztette a terjedelmét és minőségét tekintve egyaránt méltó első antológiát az 1945 utáni szlovák költészetből – Gyújtópont. 26 mai szlovák költő, 1984. Költőről lévén szó, talán logikus lenne, ha szépírói munkáira, versesköteteire szánám a legtöbb időt, noha alkatomnak inkább egy másik vonulat felelne meg jobban; a kisebbségtörténeti munkáié. Másrészt magam jelentettem ki róla többször, hogy életműve – akkor is, ha ma úgy gondolja, van olyan munkája, amellyel más, fontosabb opusoktól vonta el az időt – szokatlanul egységes, minden könyve ugyanannak a szemléletnek egymáshoz kapcsolódó, egymást kiegészítő lenyomata. Harmadrészt azonban Tóth László szépirodalmi teljesítményeiből kétségtelenül a versesköteteket értékelték először – és a legtöbbre. A költészetéről nemrégiben megjelent tanulmánykötetben – Az „én” létesülése és elhallgatása – népiek, posztmodernek, egzisztencialisták egyforma hévvel keresik e költészet értelmezési tartományait. Nem gyanús-e, tettem föl a kérdést a kötetet kézbe véve, hogy annyi és annyiféle embernek tetszik? Talán nem. – Ennek egyrészt a Tóth versvilágát átható végtelenül gazdag allúziórendszer lehet az oka, amelyben mindenki megtalálja a magáét. Költészetének talán legizgalmasabb árnyalata az általa mások kapcsán emlegetett ontológiai abszurd, amelynek egyik legértékesebb változatát ő hozta létre a magyar költészetben, s amelynek hősei mi magunk vagyunk, a 20. század végi, 21. század eleji, ezredfordulós-létvégi kor ügyefogyott, magányos kisemberei, kis-értelmiségijei, akik tömegestül vettünk részt a társadalmi mozgásokban, forradalmakban, de azért (ma már?) szívesebben olvasunk Kantot vagy – hogy Tóth egyik utóbbi verseskötetének címére is utaljak – Wittgensteint. Költészete rendkívül gazdag kulturális hagyományból nő ki, s jellemző talán, hogy akik éppen a szocreálba ojtott klasszikus kulturális örökség védelmében bírálták őt pályája első szakaszában, kevésbé voltak tisztában e hagyomány összetett mivoltával, mint ő és nemzedéke jelesebb tagjai. Ehhez és a költészethez való viszonyát hadd

próbáljam meg érzékeltetni két, újabb munkáiból vett idézettel: „A hagyomány (...) nemhogy megköt, hanem továbblök bennünket” – illetve: „annak igazolását, hogy a vers (...) megszűnt természetes környezetünk lenni, abban keresni, hogy az emberek nem igénylik a verset, nem több pusztaság szemfényvesztésnél; ez a felelősség áthárítása mindazok részéről, akik a mulandóval kufárkodnak a múlhatatlan értékek őrzése, tisztelete helyett”. Utólag már nem is meglepő, hogy Tóth László, akit korábban a költészeti modernitás öszsmagyar vonatkozásban is egyik újjítójának tartottak, egyszer csak elkezdett művelődéstörténettel foglalkozni. Aminek az előzményei ott voltak már az 1970–1980-as évek fordulóján írt irodalom- és színháztörténeti tanulmányaiiban, vagy a pozsonyi Irodalmi Szemle című folyóirat koncepciójában – amely szerkesztőségéből azután Varga Imrével együtt eltávolították –, de főképpen a Budapestre: szülővárosába történt áttelepedése utáni tevékenységében. Ahol két évtizeden át a maga szlovákiai magyar identitását éppoly magától értődőnek vette, mint a magyar irodalom egységét. S látva, hogy az erdélyihez viszonyítva a csehszlovákiai magyar szellemi életnek Magyarországon alig van recepciója, nincsenek hívei, nincs tábora, tervet dolgozott ki a csehszlovákiai magyar irodalom hazai kiadására, aztán 1989-ben létrehozta a *Regio* című, eredetileg csehszlovákiai magyar súlypontú kisebbségtudományi szemlét, mely már 31. évfolyamát éli. ² Igényes könyvkiadót alapított és működtetett, az Istert, amelynek programjában a 20. század első felében működő magyar filozófusokat bemutató könyvsorozat is szerepelt, s ahol egy olyan sorozat indítására is kísérletet tett, amelyben a szomszéd népek szempontjából láttatja a magyar történelmi személyiségeket. S itt jelzem azt is, hogy komoly apportot vitt be a Kalligram és a Nap (Dunaszerdahely) kiadók programjába is.

Nem hinném, hogy túlzok, ha azt állítom, hogy a csehszlovákiai, illetve szlovákiai magyar társadalom számos jelensége, a közösség kultúrájának sok eredménye Tóth munkája révén kerülhetett be a feltételezett magyar kulturális köztudatba. Idevágó munkáit talán

nem illenék módfelett dicsérnem, hiszen több ilyen vállalkozásában részt vettem. A szubjektíve legfontosabb ezen a területen mindkettőnk számára nyilván Peéry Rezső válogatott írásai három kötetének sajtó alá rendezése volt. Peérynek később Tóth még további két kötetét is összeállította-rekonstruálta, s ahogy mindig hallani fogjuk, saját identitásában is támasztékot talált e pozsonyi polgár munkásságában. Ezzel a második világháború után predestináltan népi-parasztinak, illetve úgynevezett baloldalinak minősített szlovákiai magyar szellemi örökség és az ő és nemzedéke által honosított modern irodalmi hagyomány mellé beemelte a történetesen pozsonyi történelmi urbánus szellemi értékeket, utat nyitva a két világháború közötti ilyen irányú szlovén eredmények újra fölfedezésének. Egy egész – állítólag nem létező – korszakát fedezte föl a csehszlovákiai magyar szellemi életnek: – az 1945–1948/49 közötti jogfosztottság és a „hallgatás évei” több száz dokumentumát ásva elő levéltárak, kéziratárak mélyéről és személyi hagyatékokból. S ő kezdeményezte A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története című négykötetes vállalkozásunkat, amely megelőzte és sokáig helyettesítette a szlovákiai magyar hasonló kiadványokat is, amikor pedig azok elkészültek, hangsúlyozottan támaszkodtak erre az előzményre. Kiadója, szerkesztője, társszerzője volt ennek a ma is megkerülhetetlen kiadványnak.

Azt ígértem, nem fogok bibliográfiát felolvasni. A tíz évvel ezelőtti monográfiámban hol rövidebben, hol bővebben Tóth minden könyvéről, szerkesztői tevékenységéről, mindenféle kultúrmisszionáriusi munkájáról külön szoltam. Aki többet akar tudni a most elmondottaknál, lapozzon bele abba a monográfiába, esetleg csak a végén levő műjegyzékbe. Még jobb, ha elővesz, elolvas vagy újraolvas tőle egy-egy ott adatolt könyvet. Így cselekedhetünk az ő instrukcióihoz méltón. Mert, ahogy legutóbbi könyveinek egyikében írja: „Nem az írás az igazi alkotómunka, hanem az olvasás. Az írással az ember önmagát teremti meg – jó esetben mások számára. Az olvasással az élhető világot hozza létre – önmagának.”

Jegyzet

1 Elhangzott Tóth László Magyar Művészeti Akadémiabeli székfoglalója alkalmából.

2 Közben két évig szünetelt, így az idej valójában a 29. évfolyama a lapnak. (FTG)